

ЧИ МАЄ МАЙБУТНЄ ФІЛОСОФІЯ ДІАЛОГУ?
(Рецензія на монографію Bartłomiej Sipiński. Dialog. Poznań:
Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 2015. 259 s.)

Ігор Карівець

Національний університет "Львівська політехніка"

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(рецензія надійшла до редакції – 08.10. 2018 р., прийнята до друку – 08.11. 2018 р.)

© Карівець І., 2018

Розглянуто феномен діалогу в контексті філософії діалогу та персоналізму. Відтак, його позиція, яка представлена в монографії, визначається як «діалогічний персоналізм». Це означає, що учасники діалогу сприймають себе та інших як особистостей. Метод дослідження діалогічного персоналізму – це феноменологічна дескрипція. Центральним поняттям, яке розглядається в монографії, є поняття інтенціональності. Автор розглядає різні рівні інтенціонального зв'язку між Я і Ти, Я та Іншим. Інтенціональний зв'язок між Я і Ти є амбівалентним і непостійним, симетричним і несиметричним та залежить від особистостей Я і Ти. В цій монографії доводиться, що поняття інтенціональності потребує нового визначення.

Без сумніву, що філософія діалогу має майбутнє, бо в Європі тривають дві великі кризи: криза мігрантів та українсько-російська війна. Європейці не можуть розв'язати ці кризи негайно. Діалог як фундаментальний екзистенціаль людського буття здається дещо утопічним у контексті воєн у Сирії та Україні. Проте людина завжди має вибір і волю до прийняття рішення. Автор намагається розглядати Діалог як певний вид консенсуальної угоди між усіма сторонами за межами мови ненависті, ксенофобії, фашизму та расизму. Тому Діалог потребує нової мови – метамови Діалогу. Цей новий вид мови може виникнути лише разом із Діалогом у просторі Діалогу. Людина не можемо створити цю мову штучно. Це означає, що філософія діалогу, як це показав автор, перебуває у пошуках «сітки понять», нової мови – мови Діалогу.

Ключові слова: інтенціональність, діалог, діалогічний персоналізм, консенсуальна угода, Ти, Інший.

DOES THE PHILOSOPHY OF DIALOGUE HAVE A FUTURE?
(Review of the monograph Bartłomiej Sipiński. Dialog. Poznań:
Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 2015. 259 s.)

Ihor Karivets

Lviv Polytechnic National University

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

The author of the monograph considers the phenomenon of dialogue in the context of the philosophy of dialogue and personalism. Therefore, the author's approach to realizing dialogue is called "dialogical personalism" and its method is a phenomenological description. There are the different levels of intentional bias between Me and Thou. The author argues that such intentional bias is ambivalent and dynamic, symmetrical or asymmetrical, and depends on the personalities of Me and Thou. The monograph "Dialogue" confirms that the philosophy of intentional dialogue needs the new definition of the concept of intentionality – the Husserl's key concept.

Undoubtedly, the philosophy of dialogue has a future, because we see the new two strong crises in Europe. First is called migrant crisis, and second – Ukrainian-Russian war. The Europeans cannot resolve both crises right now. A Dialogue as the fundamental existential of a human being looks some utopian in the context of the wars in Syria and Ukraine, but a human being always has a choice and will to make a decision. The author attempts to consider a Dialogue as some kind of

consensual agreement between all sides beyond the language of hate, xenophobia, fascism, racism etc. Therefore, a Dialogue needs new language – a meta-language of Dialogue. This new kind of language can emerge only in the space of Dialogue. We cannot create this language as artificial one. So we can stress that philosophy of dialogue is searching own “set of concepts”, new language – the language of Dialogue.

Keywords: intentionality, dialogue, dialogical personalism, consensual agreement, Thou, Other.

Монографія Бартломія Сіпінського присвячена (непростому) феномену¹³ діалогу, який розглядають у контексті філософії діалогу як напряму філософської думки ХХ ст. та основного поняття феноменології – інтенціональності.

Монографія складається зі сорока трьох нарисів, зібраних під спільною назвою “Діалог”. У вступному слові автор зазначає, що в цій книжці представлена тематика “діалогічного персоналізму”, який є спробою поєднати персоналізм та філософію діалогу на основі феноменологічного опису діалогу у сфері особистісних стосунків [Sipiński 2015: 9].

Автор наголошує, що проблема діалогу є настільки субтильною, специфічною, що не дає змогу вирішувати її прямолинійно, як то кажуть “в лоб”. Діалог не можна розглядати поза інтенціональними міжособистісними зв'язками. Тому в цій монографії досліджується інтенціональність, а метою таких досліджень є “представити суб'єктність в її власній сутності, яка проявляється в різних аспектах інтенціональної активності, а не в діалозі як певній цілісності – способі комунікації. Феноменологія як метод дослідження є досконалим засобом для того, аби зафіксувати цей контекст, який важко виявити” [Sipiński 2015: 12].

А контекст, справді, насичений інтенціональними зв'язками між поляками, українцями та євреями міжвоєнного Львова, бо саме тут провів дитинство та юність засновник філософії діалогу ХХ ст. Мартін Бубер. Він з 1881 року і до 1896 року мешкав у Львові: фактично з трьох років і до Віденського університету. Крім нього, філософію діалогу в контексті інверсії інтенціональності розробляв Еммануель Левінас, уродженець Каунаса (Литва). Християнські мислителі екзистенційної спрямованості також звертали увагу на діалог у його інтенціональному контексті. До прикладу, можна згадати француза Габрієля Марселя та поляка Йозефа Тішнера. Тому автор рецензованої монографії має багате поле для дослідження.

Проблема інтенціональності діалогу загострюється саме сьогодні, коли Європа переживає міграційну кризу, а Україна перебуває у стані війни з Росією (хоча офіційно про це не оголошено, але це

вже проблеми подвійних стандартів влади, як російської, так і української: ні Росія, ні Україна не визнали, що перебувають у стані війни).

Інтенціональність діалогу вимагає стосунків Я і Ти на основі правди, якою б гіркою вона не була. Без цього не може бути діалогу. Відвертість Я і Ти в діалозі стає їхньою взаємністю. Ця взаємність є спрямованою від Я до Ти, тобто Іншого, і навпаки [Sipiński 2015: 21]. Готовність вислухати правду є підставою для діалогу. Тому діалог визначається так: “Діалог – це зустріч інтенціональності, яка розуміється як слово (логос) щодо Іншого й щодо самого себе” [Sipiński 2015: 22].

Але цього замало. Адже у кожного “своя правда”. Діалог можливий тоді, коли промовлена своя правда трансцендується, долається, як Ти, так і Я. Внаслідок такого трансцендування Я і Ти зустрічаються по той бік “своїх правд” у просторі діалогу, в якому встановлюються нові стосунки між Я і Ти (Іншим), а саме: стосунки порозуміння. Тільки тепер можлива взаємність між Я і Ти (Іншим). Один із нарисів називається “Розуміння є порозумінням”, в якому, між іншим, автор стверджує: “Можемо констатувати, що порозуміння, яке є плодом Діалогу, є розумінням: Я розуміє Ти, а Ти розуміє Я, а це і є порозумінням” [Ibid.: 35].

Діалог веде до усвідомлення добра і зла, а це означає – до розрізнення, а не до єдності. У процесі діалогу Я і Ти спільно починають розуміти, що таке добро і що таке зло. У контексті діалогу добро і зло не є чимось конкретним, але “в існуванні присутні як інтенціональність” [Ibid.: 64]. Добро стає спільною ціллю співрозмовників, але вони не можуть його досягнути поодиночі, а лише разом. Це означає, що діалогічне добро не є добром Я чи Ти, а добром для Я і Ти. Діалогічне добро не можна звести ні до Я, ні до Ти. Воно одночасно над ними і всередині них. Інакше кажучи, воно є одночасно об'єктом й суб'єктом^{2,4}. Зло ж стає не-діалогічним, бо не визнає спільне інтенціональне добро між Я і Ти. Зло стає можливим за відсутності Діалогу, тобто відсутності взаємності та порозуміння [ibid.: 68]. Тому предметом Діалогу стає порозуміння як

¹ Поняття «феномен» вживається у грецькому значенні цього слова, а саме: φαινόμενον, що означає, те, що показує само себе. У такому значенні феномен діалогу означає його неприховану суть, яка постає у зв'язку зі свідомістю. Цей зв'язок свідомості та неприхованої сутності феноменів Е. Гусерль називає «інтенціональним».

² Коли вживається слово «об'єктне», то мається на увазі належність до об'єкта як певної трансцендентної мети поза суб'єктом (об'єктна інтенціональність), і навпаки, слово «суб'єктне» вказує на те, що належить суб'єкту як певної внутрішньої мети суб'єкта (суб'єктна інтенціональність). Таким чином, діалогічне добро постає як єдність цих двох цілей (інтенціональностей) Я і Ти.

інтенціональна мета, котра безпосередньо пов'язана з суб'єктністю співрозмовників. Суб'єктність стає предметом, і навпаки. Автор висловлює думку про те, що Діалог є телеологічним, тобто він має мету, і ця мета полягає в досягненні спільного добра суб'єктностями Я і Ти [ibid.: 97]. Але Діалог немає предмета обговорення як об'єкта зовнішнього світу. Діалог не об'єктивується мовою, яка вказує на предмети зовнішнього світу. Діалогічна мова – це метамова суб'єктностей Я і Ти, тобто “жива” мова, яка мовить “річ”, а “річ” діалогу – це його сутнісна мета, а саме: за допомогою порозуміння досягти спільного добра в інтенціональному зв'язку Я і Ти.

Діалогова спільнота послуговується метамовою діалогу. Метамова діалогу трансцендує мову ненависті, агресії, ворожнечі на основі поділів тощо. Метамова діалогу виникає тоді, коли є діалог; коли діалогу немає, тоді є мова ненависті, агресії та ворожнечі. Автор монографії вважає, що ознакою діалогової спільноти є “консенсуальна солідарність”, яка, власне, уможливило метамову діалогу [ibid.: 127].

Така “консенсуальна солідарність” є дуже крихкою, бо процес об'єктивування не може цілком припинитися. Це означає, що завжди є загроза краху діалогічної інтенціональності між Я і Ти; це також означає, що завжди є загроза відчуження Я і Ти. Тому можливі різні рівні інтенціональності: 1) поверхові та 2) глибинні, яка торкаються суб'єктності Я і Ти, тобто торкаються їхніх сердець.

У цьому контексті глибинної інтенціональності рецензована монографія актуалізує філософію серця Григорія Сковороди. Автор монографії не знайомий з його творчістю. Тому дозволимо собі коротко розглянути важливу ідею українського Сократа про серце як первинну інтенціональність. Розкривається серце назустріч своєму покликанию – це означає, що воно реалізує первинну інтенціональність, а саме: глибинний зв'язок людини з буттям. Чому ж у більшості людей цей глибинний зв'язок з буттям не реалізується? Тому, що з дитинства батьки не працюють, щоб виявити задатки дитини. Саме задатки дитини повинні бути передвісниками первинної інтенціональності. Батьки повинні спостерігати, як дитина взаємодіє з середовищем, до чого вона “тягнеться”. І створювати сприятливі умови для цих задатків – створювати діалогічний простір.

Усі народжуються з добрим серцем, тобто з відкритим серцем – первинною інтенціональністю – роботи добро, але з часом серце закривається. Це означає розрив з буттям, зникнення цієї первинної інтенціональності, яку вже не повернеш ні вихованням, ні навчанням (освітою). Це означає, що людина

немає “сильного” зв'язку з буттям. Якби такий зв'язок існував, то її би ніщо не зводило на манівці зі шляху первинної інтенціональності – шляху серця: від народження і до смерті. Первинна інтенціональність – це глибинний інтенціональний зв'язок мікросвіту з макросвітом, Я з Ти і Ти з Я. В серці знаходиться той суб'єкт, який є діалогічним, але коли серце закривається, тоді цей суб'єкт також стає закритим і тому людина послуговується замість нього своїм Я. Я закритого серця не може усвідомити сутність Діалогу, тоді як Я відкритого серця – може. Інтенціональність Я закритого серця породжує ворожнечу інтенціональностей, а там, де є ворожнеча, діалог стає неможливим. Про це пише автор у нарисі “Інтенціональне ніщо” [ibid.: 196–203].

“Інтенціональне ніщо” – це крах інтенціональних стосунків Я і Ти, котрі потерпають від ворожнечі та ненависті; це провал спроб порозумітися. “Інтенціональне ніщо” – це також “інтенціональна пустка”, в якій губляться Я і Ти, стаючи самотніми, ізольованим та покинутим [ibid.: 201].

Таким чином, в монографії “Діалог” автор зумів системно та детально розглянути рівні інтенціонального зв'язку між Я і Ти за допомогою феноменологічного опису. Виявилось, що цей інтенціональний зв'язок амбівалентний, непостійний; залежить від якості (внутрішньої) Я і Ти, від їхнього стану серця, включеності або виключеності їхньої суб'єктності в діалогічний процес, що, своєю чергою, означає, його симетричність та асиметричність відповідно.

Монографія “Діалог” підтверджує, що філософія інтенціонального діалогу потребує нових визначень поняття інтенціональності – ключового поняття феноменології Гусерля. Без сумніву, що філософія діалогу має майбутнє, бо рецензована монографія по-новому розглядає суть діалогу, перешкоди на шляху до нього, а також уточнює значення вже традиційних понять філософії діалогу: Я, Ти, Інший, діалогічний простір, діалогічна спільнота тощо. Філософія діалогу перебуває у пошуках своєї “термінологічної сітки”, яка би дала змогу на логічно-конкретному рівні прояснити семантику затертих “великих” слів: діалог, любов, мир, творчість тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Sipiński, B. (2015). Dialog. Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM.

REFERENCES

Sipiński, B. (2015). Dialog. Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM.